

JUBILEJNÝ ROČNÍK ČASOPISU VOPROSY FILOSOFII

Od chvíle, keď bolo odovzdané do tlače prvé číslo Voprosov filosofii, uplynulo r. 1972 už štvrté storočie. Počas svojej existencie časopis kvantitatívne, ale najmä kvalitatívne nesmierne vyrástol a právom sa stal vedúcim sovietskym filozofickým periodikom, ktoré zjednocuje prácu marxisticko-leninských filozofov v tvorivom a plodnom rozpracúvaní všetkých stránok nášho filozofického systému. Spočiatku vychádzali ročne len tri čísla, od r. 1951 už šesť a od r. 1958 sa časopis stal mesačníkom. Za uplynulé obdobie vyšlo spolu 228 čísel a každé bolo vlastne knihou o najrozličnejších aktuálnych problémoch filozofie, udávalo smer napredzovania filozofickej práce, prezentovalo výsledky a rôzne názorové hľadiská, zaznamenávalo prebiehajúce spory a diskusie, informovalo o filozofickom živote v ZSSR aj v zahraničí.

Dobrou tradíciou redakcie časopisu sa stala rozsiahla spolupráca so zahraničnými autormi. Počas svojej existencie časopis uverejnil 247 príspevkov zahraničných autorov, z toho bolo 150 zo socialistických a 97 z kapitalistických krajín.

Poslanie časopisu výstižne vyjadril redakčný článok uverejnený v siednom čísle Voprosov filosofii r. 1972. Hovorí sa v ňom, že časopis ako druh filozofickej literatúry plní medzi inými filozofickými žánrami špecifické úlohy a funkcie, spočívajúce v objavovaní a nastolovaní najaktuálnejších, ešte nerozpracovaných problémov nielen z oblasti filozofie, ale aj z oblasti sociálneho, ideovo-politického a ideologického života, ktoré predkladá filozofickej verejnosti a najširšiemu okruhu inteligencie. Plnením spoločenskej, vedeckej a politickej funkcie má časopis napomáhať úspešnému analýzu problematiky, ktorá je objektom filozofie našich čias.

V ročníku 1972 časopis uverejnil niekoľko redakčných článkov zásadného charakteru. V prvom čísle to bol materiál o obsahovom zameraní časopisu r. 1972, v siednom bolo uverejnené stručné zhodnotenie dvadsaťpäťročného vývinu časopisu. Ďalej treba upozorniť na dva závažné materiály nazvane Súčasné problémy teórie materialistickej dialektiky (č. 6) a Historický materializmus dnes: problémy a úlohy (č. 10). V našom prehľade nemôžeme neprispomenúť významnú udalosť v živote sovietskych filozofov — založenie Filozofickej spoločnosti ZSSR (december 1971). Všetky materiály a dokumenty ustavujúceho zjazdu tejto spoločnosti vyšli v prvom a druhom čísle časopisu.

Z príležitosti 50. výročia vzniku ZSSR sa na stránkach Voprosov filosofii objavilo viacero článkov. Boli venované predovšetkým otázkam národa a národnostných vzťahov, formovania socialistického národa, rozvoja národných jazykov, ďalej problematike proletárskeho internacionalizmu a faktorom internacionálizácie spoločenského života, rozpracúvania teoretických problémov internacionálizmu ako politiky a ideológie i mnohým ďalším. Časopis venoval sústavnú pozornosť rozvoju filozofického myšlenia v zväzových republikách.

50. výročie Leninovej state *O význame bojovného materializmu* sa stalo novým podnetom na zamyslenie nad Leninovým filozofickým odkazom a súčasnými problemami filozofie, najmä tými, ktorých riešenie vedie k upevňovaniu zväzku dialektického materializmu a prírodrovedy. V treťom čísle vyšlo osem príspevkov popredných sovietskych filozofov a prírodrovédov, venovaných tomuto výročiu. B. M. Kedrov predovšetkým zdôraznil, že ústrednou myšlienkovou Leninovej state (aj jeho odkazu) je otázka teoretického rozpracovania materialistickej dialektiky a potreba zvládnuť ju. Autor vyratúva

základné konkrétné problémy, ktoré má dialektika riešiť. Sú to: analýza pojmov a kategórií súčasnej vedy, riešenie vzťahov historického a logického, ďalšie rozpracovanie a aplikovanie marxistickej dialektickej metódy prechodu od abstraktného ku konkrétnemu. Na tento príspevok obsahovo nadvázuje ťať A. Ch. Kasymžanova, ktorý sa zoberá Leninovým rozpracovaním teórie dialektiky v pooktóbrovom období a zdôrazňuje niektoré zvláštnosti Leninovho riešenia problémov, najmä jeho chápanie materialistickej dialektiky ako metodológie, tvoriacej základ pojmového systému marxizmu.

T. I. Ojzerman v príspevku *Gnozeologická analýza kategórií v Leninových dielach* sa pokúsi systematicky zdôvodniť záver, že dialektická analýza gnozeologickej otázok má ústredné miesto v *Materializme a empiriokriticizme*. Ukázal, že Lenin nastrojuje problém gnozeologickej interpretácie filozofických kategórií vo všeobecnej rovine, t. j. podáva rozvinutú gnozeologickú charakteristiku celého kategóriálneho cdrazu objektívnej reality. Autor sa osobitne dotkol Leninovej definícii hmoty, ktorá „spája vedecký opis vlastností hmoty s jeho nevyhnutným gnozeologickým predpokladom. Východiskom tejto definície je uznanie nekonečnej kvalitatívnej rôznorodosti hmoty a v súlade s tým uznanie neobmedzených perspektív jej ďalšieho poznávania“ (s. 38–39).

Leninskéj tradícií boja proti buržoáznej ideológii a jej aktuálnemu významu v boji proti súčasným záľubám v individualizme, mytologických formách, koncepciách tzv. deideologizácie a pod. venoval pozornosť M. B. Mitin. Autor hodnotí Leninovu ťať *O význame bojovného materializmu* vo svetle historickej atmosféry a konkrétneho pomeru triednych síl, ako sa sformovali okolo r. 1922. Zdôrazňuje, že v boji proti buržoáznej ideológii Lenin spájal triednu a gnozeologickú analýzu kritizovaných prúdov.

Aktuálnej ideologickej problematike je venovaný článok S. F. Odujeva *Leninovo filozofické dedičstvo a kritika súčasného revizionizmu*. Autor poukazuje na spôsoby a postupy, ku ktorým dospela revízia leninského teoretického dedičstva, a na jej objektívne dôsledky, vznikajúce — ako hovorí — aj nezávisle od osobných zámerov jej hlásateľov. Dotýka sa základných otázok, ktoré sú objektom útokov: chápania leninskéj etapy vo vývine marxizmu, interpretácie Leninovej filozofickej tvorby, teórie cdrazu. Kritizuje aj pokus spájať marxizmus s hegeliánstvom, vydávať leninizmus za obdobu hegeliánstva.

O úzkej spätosti problému propagandy marxistickej filozofie a vedeckého ateizmu v zmysle Leninovho odkazu hovorí článok L. A. Filippova. Autor sa dotýka kompromisnéckeho postoja k náboženstvu, k jeho ideám a atribútom, ktorý sa dnes prejavuje u časti sovietskej mládeže, a poukazuje na niektoré reálne príčiny tohto javu.

Článok I. T. Frolova *Záhadu života, vedecké hľadania a filozofický boj* je cenným príspevkom k analýze významu Leninových ideí pre napredovanie poznania, orientáciu vo vedeckých sporoch a filozofickom zápase o interpretáciu nových vedeckých ideí, predovšetkým v biológii. Autor vyzdvihuje nevyhnutnosť dialektiky pre rozvíjanie vedy a jej humanizujúceho charakteru, vyslovuje sa o nových smeroch vedeckého bádania v súvislosti so zápasmi o ich adekvátnu filozofickú interpretáciu. Konkrétnie sa vyjadruje o problematike biologickej etapy vedeckotechnickej revolúcie, o niektorých problémoch genetiky človeka, o otázkach človeka a ľudstva ako „experimentálneho objektu“ a iných.

Myšlienkovu bohatú argumentáciu proti buržoáznym ideám o podstate človeka rezviňoval akademik N. P. Dubinin v článku *Súčasná prírodroveda a vedecký svetozor*. Na základe poznatkov súčasnej genetiky, marxisticko-leninskéj koncepcie

človeka a spoločnosti autor polemizuje s biologizujúcimi buržoáznymi teóriami o podstate človeka a o možnostiach zlepšenia ľudstva, zdôrazňuje najmä sociálny, spoločenský charakter determinácie a evolúcie vedomia človeka, jednotu antropogenézy a sociogenézy. Hovorí, okrem iného, že "sám mozog a možnosť vedomia sú taktiež determinované genetickým programom, ale *ako* bude tento mozog pracovať a *aký* bude obsah vedomia — to je hlboko späť so vzájomným pôsobením človeka s inými ľadmi a s vonkajším prostredím," (s. 81). Dospieva k záveru, že nový človek ako dokonalá bytosť nemôže byť vytvorený zmenou jeho genetického programu, ale v procese realizácie sociálnych premien. N. P. Dubin sa zaoberá aj kategóriou slobody a nevyhnutnosti v súvislosti s otázkou sociálnej dedičnosti a problematicou genetického potenciálu človeka.

Upevňovanie zväzku marxisticko-leninskej filozofie a modernej prírodrovedy náchádza svoje praktické vyjadrenie aj v tom, že časopis systematicky publikuje príspevky popredných predstaviteľov prírodných a technických vied. Od r. 1967 vyšlo už 98 takýchto prác. Redakcia sa usiluje rozvíjať aj rôzne formy spoločného posudzovania aktuálnych otázok vied. V danom ročníku sa referuje o Okrúhlom stole, o spoločných diskusiách filozofov a prírodrovédov, venovaných tentoraz metodologickým aspektom a cestám formovania teoretickej biológie (č. 3), ako aj sociálnym a biologickým faktorom rozvoja človeka (č. 9). Obe správy prinášajú najmä širokú škálu podnetov na rozvíjanie riešení zložitých prioritných problémov, podávajú pomerne podrobny obraz o tvorivom prístupe k nim a o úsilí dôjsť k hodnotným záverom konfrontáciou rozličných hladisk.

* * *

O cielavedomej, dobrej koncepcnej práci redakcie svedčí uverejňovanie súborov statí zaradených do aktuálnych tematických okruhov. V danom ročníku si zaslhuje pozornosť predovšetkým cyklus nazvaný *Sociálne protirečenia kapitalizmu a ideový boj: výsledky šesťdesiatych rokov*, venovaný rozboru sociálnych a ideových procesov prebiehajúcich v rámci súčasného kapitalizmu, principiálnym zmenám v jeho ideologickej živote.

V rámci tohto cyklu vyšiel ako prvý článok V. F. Kormera a J. P. Senossova *Od „technokratického determinizmu“ k „posttechnokratickému nazeraniu“* (č. 7). Autori v ňom stručne charakterizujú zmeny ideologickej orientácie, ktoré sa prejavili v poslednom desaťročí vo vyspelých kapitalistických krajinách. Hlavnú pozornosť venujú niektorým základným problémom, nachádzajúcim sa v okruhu „posttechnokratického nazerania“, opisujú technokratický typ vedomia (ideológiu technokracie a jej evolúciu), na ktorý v šesťdesiatych rokoch značne vplývala ideológia „novej lavice“. V článku sa konkrétnie spomínajú koncepcie viacerých buržoáznych vedcov „posttechnokratickej orientácie“, ich predstavy o budúcom vývinе spoločnosti.

V tom istom čísle bol uverejnený aj príspevok N. V. Motrošilovovej *USA: veda a spoločnosť (výsledky šesťdesiatych rokov)*. Za jeden z najpodstatnejších výsledkov, dotýkajúcich sa problémov vedeckotechnickej revolúcie, autorka pokladá rastúcu nespokojnosť obrovskej masy radových Američanov s celkovou politikou vo vzťahu k vede, ktorá sa často mení na odsúdenie samej vedy. V článku sa rozoberajú zamestanie a organizácia vedy v USA a najmä zvláštnosti a obsah nových druhov činností, súvisiacich s organizovaním, plánovaním, prognózovaním a sociálnym riadením vedeckého výskumu.

V č. 9 sa L. V. Skvorcov zamýšla nad evolúciou a novými tendenciami antikomunistických koncepcii za posledných pätnásť rokov. Teoretické koncepcie súčasnej talianskej pravice analyzuje C. I. Kin v článku *Sny reakcie o budúcnosti*.

O špecifickom prínose tzv. mládežníckej vzbury do duchovnej klímy kapitalistickej spoločnosti šesťdesiatych rokov sa hovorí v príspevku M. I. Novinskej „*Študentská revolúcia*“ v USA a kríza buržoáznych hodnôt (č. 12). Autorka konštatuje, že v sociálno-kultúrnej a politickej oblasti radikálna mládež sa v tých rokoch nachádzala v štádiu intenzívnych ideoovo-teoretických hľadaní. Radikalizmus, široké demokratické zameranie, preplietanie špecificky študentských a všeobecnopolitickej požiadaviek, väčší záujem o všeobecné, „globálne“ problémy ako o vlastné študentské, isté chápanie súvislosti osobných a politických problémov – to sú charakteristické prvky študentského hnutia tak v USA, ako aj v iných kapitalistických krajinách. Autorka poukazuje aj na niektoré mechanizmy podmienujúce študentský radikalizmus a na špecifikum sociálneho postavenia študentstva v rozvinutých kapitalistických krajinách v súvislosti so sociálno-psychologickou charakteristikou tejto spoločenskej skupiny.

R. Steigerwald (NSR), autor známej knihy *Tretia cesta Herberta Marcuseho*, píše o niektorých ideologickejch problémoch dialógu marxistov a kresťanov (č. 10). Kriticky hodnotí niektoré nové tendencie a smery v súčasnej protestantskej teológii, konkrétnie spomína názory K. Bartha, D. Bonhoeffera, idey tzv. teológie revolúcie, hovorí aj o novom zoskupení v NSR, ktoré sa usiluje vytvoriť tzv. politickú teológiu. Autor odhaľuje neprekonateľnú protirečivosť tejto koncepcie, usilujúcej sa spojiť existencializmus s historickou metódou liberálnej teológie a na tomto základe obhájiť sociálno-revolučné tendencie raného kresťanstva. L. N. Mitrochin v príspevku *Vedeckotechnický pokrok a súčasné kresťanstvo* (č. 11) sa sústreduje predovšetkým na miesto kresťanstva ako určitého duchovného produktu v sociálnych štruktúrach, súvisiacich s vedecko-technickým pokrokom, a na konkrétnom materiáli analyzuje zmeny, ktoré v tejto súvislosti vznikajú v teologickejch koncepciach.

Aj v recenzovanom ročníku pokračovalo publikovanie statí pod spoločným názvom *Dialektika sociálnych procesov*. Z tohto cyklu upozorňujeme predovšetkým na podnetnú štúdiu V. S. Švyriona *K problému špecifika sociálneho poznania* (č. 3). Pri skúmaní tejto otázky autor rozlišuje v súčasnej buržoáznej filozofii, sociológii a metodológii vedy dva prístupy, ktoré vyjadrujú principiálne odlišné filozoficko-metodologickej orientácie: 1. prístup, ktorý úplne uznáva špecifikum sociálneho poznania (S. T. Bruyn, R. A. Nisbet a ī.). Jeho zástancov zjednocuje presvedčenie, že v objektoch sociálneho, kultúrneho a humanitného skúmania je vždy stelesnený istý subjektívny faktor – „význam“, „zmysel“, „projekt“ – determinovaný cielmi a motívmi ľudskej činnosti; 2. prístup, ktorý súčasne uznáva isté špecifikum sociálneho poznania, ale skúma ho v rámci všeobecnometodologickejch prostriedkov a postupov vedeckého poznania. Je charakteristický pre mnohých predstaviteľov súčasnej tzv. filozofie vedy (E. Nagel, C. Hempel, M. White a ī.). Pri analýze marxistického riešenia tohto problému autor dospevia k záveru, že „práve vzájomné pôsobenie rôznych druhov praktického vedomia s vlastným vedeckým skúmaním určuje svojzásne vedecké poznanie sociálnych javov v porovnaní s prírodovedným poznaním“ (s. 123). Špecifikum sociálneho poznania vidí v tom, že ho vždy sprevádza výrazný osobný vzťah k skúmanému problému, určitá hodnotová orientácia vzľadom na skúmaný objekt.

V. M. Mežujev (č. 1) sa vo svojom príspevku zamýšla nad miestom a funkciou vedy v súčasnej kultúre. Zdôrazňuje, že v priebehu vedeckotechnickej revolúcie sa veda mení na rozhodujúci prostriedok sociálneho pôsobenia, na „techniku“ sociálneho fungovania a rozvoja, na najzávažnejší konstituujúci prvek spoločenskej štruktúry. Práve veda dnes človeku diktuje charakter jeho interakcie aj s predmetným svetom, aj s inými ľuďmi. Z toho potom vyplýva úloha podriadiť rozvoj vedy a techniky

skutočne ľudským cieľom, aby vytvárali podmienky pre definitívne osloboodenie a všeobecný rozvoj osobnosti.

Na aktuálny problém fantázie v jeho sociálno-politickej aspektke poukázal E. J. Batalov v článku *Fantázia a revolúcia* (č. 1). Zdôraznil, že problém subjektívneho faktoru v historickom procese nevyhnutne predpokladá aj analýzu významu produktívnej fantázie a s tým súvisiace skúmanie historickejho procesu v jeho estetickom rozmere, t. j. napr. štúdium kultúrnych foriem, v ktorých sa stesňuje účasť mäs na sociálnom číne, historickej podmienených predstav o spoločnom ideáli atď. Autor odmieta koncepciu fantázie Marcuseho, Sartra a niektorých iných „lavicových“ teoretikov, v ktorej podľa jeho názoru fantázia neplní revolučnú funkciu, ale funkciu svojazného „mechanizmu psychologickej obrany“ človeka v ľažkom svete pred týmto svetom a pred sebou samým. Batalov vyzdvihuje úlohu fantázie ako nevyhnutného predpokladu a podmienky revolučno-kritickej činnosti mäs, ako efektívneho nástroja sociálnej tvorivosti, za predpokladu uvedomej a cielavedomej kultivácie tejto duchovnej funkcie u všetkých členov spoločnosti.

Z ďalších príspevkov, uverejnených v rámci spomenutého tematického cyklu, uvedieme ešte dva. T. V. Karimovová (č. 1) venovala pozornosť metodologickým predpokladom skúmania sociálneho riadenia, osobitne sa sústredila na rozhraničenie podobných, avšak netotožných javov — sociálneho riadenia a samoregulácie. N. I. Alexejev (č. 2) analyzuje konkrétné formy, v ktorých sa za socializmu realizuje účasť pracujúcich na riadení výroby.

V rámci príprav na XV. Medzinárodný filozofický kongres vo Varne začali Voprosy filozofii od 8. čísla uverejňovať nový cyklus statí, venovaných komplexu problematiky Človek — veda — technika. Do konca roka ich vyšlo spolu šestnásť. B. M. Kedrov v článku *O fundamentálnych a aplikovaných vedách* (č. 10) na základe hlbokej argumentácie vyvracia názor, že označenie základné, fundamentálne vedy patrí len vedám prírodným a matematickým. Takýto náhľad pramení z nepochopenia vedeckého poznania vôbec. Spoločenské vedy majú nemenej základný charakter, majú aj svoje aplikované disciplíny a svoj reálny kontakt s praxou. Logickým kritériám vedeckosti, najmä logicko-metodologickým ľažkostiam súvisiacim s formulovaním a hľadaním takéhoto kritéria, venoval svoj príspevok A. I. Rakitov (č. 12).

O probléme človek a prírodné prostredie píšu J. K. Fiodorov a I. B. Novik (č. 12). Kritizujú koncepciu tzv. ekologického pesimizmu, o ktorej hovoria, že sa objektívne stáva apológiou stagnácie, zrieknutím sa humánnnej idey sociálneho pokroku (spomínajú najnovšie práce D. H. a D. L. Meadowsa, J. Randersa, W. Behrensa, J. Forrestera, B. Commonera). Autori predkladajú racionálne chápany program „optimizácie“ biosféry. Upozorňujú, že riešenie problému harmonizácie vzťahu technickej činnosti človeka a prírodného prostredia je zložitý, protirečívý a mnahoetapový proces.

V. M. Munipov a V. P. Zinčenko v stati *Ľudský faktor v súčasnej technike* (č. 11) rozoberajú niektoré metodologické problémy ergonomiky, súvisiacej so všetkými vedami, ktorých predmetom je človek ako subjekt práce, poznania a komunikácie. Charakteristickou črtou ergonomiky je neoddeliteľnosť ľudského a technického aspektu a jej hlavným princípom — humanizácia techniky. Širokú škálu otázok v súvislosti s úlohou ľudského faktoru v systéme riadenia techniky a technológie, s jej zmenami pod vplyvom vedeckotechnickej revolúcie nastoluje a rieši vo svojom článku A. G. Afanasiev (č. 8).

Povahou súčasného biologického poznania sa zapodieva I. T. Frolov (č. 11). Rozbor metodologických otázok biologických vied chápe ako formu vytvárania teórie biologického poznania, ktorá je prvkom všeobecnej teórie vedeckého poznania. Zaobráva sa

evolúciou objektu a metód biologického poznania, charakterizuje toto poznanie ako dialektický proces. Zaujímavé a podnetné myšlienky obsahujú autorove charakteristiky súčasného „biologického myšlenia“, náčrt jeho vývinových tendencií a uvádzané rámcové znaky vedy o živote nového typu. N. P. Dubinin v rozsiahlej štúdii *Sociálne a biologické v súčasnom probléme života* (č. 10, 11) uvádza najdôležitejšie výsledky biologickej vied, predovšetkým genetiky, tvoriace súčasný konkrétnovedný základ marxisticko-leninského riešenia problému podstaty človeka, najmä z hľadiska vzťahu sociálneho a biologického. V tomto svetle podáva náčrt antropogenézy, vzniku reči a vedomia, zdôrazňuje úlohu sociálnej dedičnosti. Ďalej skúma problém pojmu súčasný človek, rozoberá otázku budúcnosti genetického programu človeka. Na záver vyslovuje závažné myšlienky o sociálnej zodpovednosti vedcov, pokiaľ ide o genetické otázky. Vo svojej statu venuje sústavnú pozornosť kritike buržoáznych biologizujúcich koncepcii človeka, jeho podstaty a možnosti.

Aktuálnej problematike „technicizácie“ životného prostredia v súvislosti s ľudským zdravím venoval svoj článok G. I. Caregorodev (č. 10). Zdôrazňuje o. i. význam predpovedania premien v prostredí a ich sociálnych dôsledkov. Strategickým princípom má byť prispôsobovanie okolitého prostredia optimálnym zdravotným potrebám ľudského organizmu, a nie naopak. A. A. Leonov a V. I. Lebedev (č. 9) prispeli zaujímavým článkom o aktuálnom sociálno-psychologickom probléme psychologickej kompatibility posádok kozmických lodí.

* * *

O niektorých príspevkoch venovaných otázkam *dialektického materializmu, logiky, filozofie a metodológie vedy* sme sa už zmienili, z veľkého počtu ďalších spomenieme tie najzávažnejšie. Akademik A. N. Leontiev je autorom dvoch na seba nadvážujúcich štúdií — *Problém činnosti v psychológii* (č. 9) a *Činnosť a vedomie* (č. 12). Z jeho úvah vyplýva záver, že vedecká psychológia vedomia nie je možná mimo skúmanie činnosti subjektu, mimo foriem jej bezprostrednej existencie. („Činnosť človeka tvorí substantiu jeho vedomia“.) Za základnú charakteristiku činnosti autor pokladá jej predmetnosť, vo vzťahu vonkajšej (praktickej) a vnútornej (teoretickej) činnosti akcentuje ich rovnakú, spoločnú štruktúru, v čom vidí jeden z najzávažnejších objavov súčasnej psychológie. Vychádza z psychologickej mnohodimenzionálnosti rozvinutého vedomia individuá a analyzuje jeho „komponenty“: zmyslové tkanivo, významy a osobnostný zmysel v ich vnútorných súvislostiach.

Systémovým skúmaním ľudskej činnosti sa zapodieva E. S. Markarian (č. 10). Činnosť definuje ako socio-kultúrne zameranú aktivitu. Obsahovo vymedzuje a rozlišuje pojmy činnosť a správanie, osobitnú pozornosť venuje dôležitej a takmer celkom nerozpracovanej kategórii „spôsob činnosti“ systému. Spôsob činnosti — to sú podľa autora príslušné prostriedky a mechanizmy, ako aj „umenie“ systému operovať nimi, aktualizovať ich. Tento pojem pokladá za širší ako pojem kultúry, ktorú chápe ako „specifický spôsob ľudskej činnosti, obsahujúci mimoriadne zložitý a mnohostranný systém mimobiologicky vypracovaných mechanizmov (a v súlade s tým „umenia“ ich aktualizovať), vďaka ktorým sa stimuluje, programuje, koordinuje a realizuje aktivita ľudí v spoločnosti“ (s. 85).

M. G. Jaroshevskij (č. 1) poukazuje na špecifikum determinácie psychických procesov a na pálčivý problém vzťahu rôznych rovín psychickej činnosti a ich determinačného základu. Otázky, či existuje pre psychológiu problém individua, akú úlohu hrá sociálne bytie individuá v determinácii psychiky všeobecnými formami sociálnosti, nastolila vo svojom príspevku K. A. Bulchanovová - Slavájková (č. 7). Článok

vyšiel ako diskusný. Autorka o. i. hovorí, že psychická činnosť je určitý, pre každé individuum charakteristický spôsob riešenia protirečení, vznikajúcich v jeho životnej činnosti. Závažnej gnozeologickej problematike je venovaná štúdia B. S. Ukrainceveva *Problém aktivity zobrazenia* (č. 11).

B. M. Kedrov sa v článku *Vzťah fundamentálnych a aplikovaných vied* (č. 2) zaoberá principmi vymedzenia miesta teoretických a aplikovaných vied (prírodných aj spoločenských) v celkovom systéme vedeckého poznania. Vedy, ktoré — ako hovorí — odpovedajú na otázku, „čo sa poznáva“ a „ako sa poznáva“, patria k základným, fundamentálnym vedám; vedy odpovedajúce na otázky „na čo sa poznáva“, „na aký účel sa nami poznané môže použiť“, patria k vedám aplikovaným (napr. konkrétna ekonómia, pedagogika, inžinierska psychológia atď.).

Širokomu problematiku dejín vedy, jej vzťahom k vede o vede sa zaoberá N. I. Rodnyj (č. 5). Uvádza okruh vied, ktoré sa zaoberajú štúdiom rôznych stránok bytia vedy, rozoberá základné tendencie v súčasných dejinách vedy a vzťah dejín vedy k vede. Zdôrazňuje, že bez pochopenia dejín vedy nemožno pochopiť ani súčasnú situáciu vo vede.

S. Petrov (Bulharsko) v článku *Paradoxy vo filozofickej interpretácii* (č. 1) formuluje svoje úvahy na podporu pravdepodobnosti hypotézy, že časť niektorých podstatných protirečení fyzických a abstraktných objektov skutočne sa vyjadruje v tom, že súčasne majú aj nemajú isté vlastnosti. Dospieva k záveru, že niektoré logické antinómie nie sú chyby, ale objektívne pravdy trocha osobitnej povahy.

Významnému problému sémantiky je venovaný článok A. A. Brudného *Komunikácia a sémantika* (č. 4). Autor dospel k záveru, že pri spojení sémantických a gramatických komplexov v procese komunikatívnej funkcie jazyka sémantické komplexy kladú pravdepodobnostné obmedzenie gramatickým komplexom. Štatistická povaha tejto zákonitosti odovzdáva súvislosť medzi komunikáciou a sémantikou. O úlohe komunikatívneho aspektu jazyka v súčasnej lingvistike píše I. I. Revzin (č. 11). Zaoberá sa podstatou generativistickej teórie v súčasnej štruktúrnej lingvistike, polemizuje najmä s ignorovaním komunikatívneho aspektu jazyka v tejto teórii, venuje pozornosť otázke jazykovej ontogenézy a fylogénézy a nakoniec rozoberá komunikatívne základy kategórie textu. Problematike *lingvistického modelovania* venoval príspevok G. A. Brufan (č. 10). Podnečné myšlienky prináša článok V. N. Sadovského *Všeobecná teória systémov ako metateória* (č. 4).

Veľkú pozornosť venuje časopis rozpracúvaniu filozofických a metodologických problémov *biológie*. Akademik B. L. Astaurov v článku *Teoretická biológia a jej niektoré aktuálne úlohy* (č. 2) podáva prenikavý rozbor súčasnej situácie v biológii, ktorá svojim významom stojí dnes na čele vied. Autor charakterizuje základné najzávažnejšie problémy, ktoré v biológii jestvujú, a hlavné metódy uplatňované pri ich riešení. Znalec dejín genetiky, biológ A. J. Gajsinovič prispel k oslavám 150. výročia narodenia G. Mendela významou štúdiou (č. 7). V tom istom čísle bola uverejnená aj práca akademika R. F. Rokického, venovaná rozboru vedeckých názorov N. K. Kołcova v súvislosti so stým výročím jeho narodenia. K 150. výročiu narodenia L. Pasteura vyšiel článok V. N. Gutinu (č. 12).

Z prác venovaných filozofickým problémom *fyziky* upozorňujeme na štúdiu A. Ch. Levin a *Štruktúra kvantovej mechaniky a problém skrytých parametrov* (č. 2) a na prácu akademika M. E. Omeljanovského o axiomatike v súvislosti s tvorbou fyzikálnych pojmov (č. 8).

O rôznych aktuálnych otázkach *logiky* sa píše v šiestich štúdiách, medzi nimi aj v príspievku A. Tarského *Pravda a dôkaz* (č. 8).

Prob'ematika historického materializmu, čo je zrejmé aj z nášho prehľadu, riešila sa najmä v rámci jednotlivých cyklov. Z ďalších príspevkov upozorňujeme predovšetkým na štát K. A. Novikova *O niektorých aspektoch problému slobodnej voľby* (č. 12). Autor analyzuje protirečívú povahu slobody vôle, za jej hlavný štrukturálny komponente označuje sebavedomie, ktoré personifikuje vonkajšiu determináciu správania subjektu. Ukazuje, že mechanizmus samodeterminácie subjektu v jednotlivých aktoch činnosti sa ľahko registruje v zjavne alternatívnych podmienkach. Voľba je aktom slobodnej vôle, lebo závisí iba od subjektu, či bude výsledkom jeho vedomého rozhodnutia. V závere sa autor dotýka fenoménu zodpovednosti osobnosti.

Filozofické a sociologické predpoklady teórie motivácie sa ozrejmujú v článku V. J. Kemerova (č. 5). Z hľadiska marxistickej teórie — hovorí autor — formy Iudskej motivácie treba skúmať ako výsledok rozvoja človeka a spoločnosti a motiváciu osobnosti treba ponímať v kontexte istej formácie, v kontexte triednych a skupinových vzťahov. Štúdia V. Ž. Kelleho (č. 5) sa zameriava na určenie významu, funkcií a typov sociálneho poznania za socializmu. *Systémovo-genetická analýza a problém striedania formácií* (č. 4) je názov článku I. L. Andrejeva, v ktorom autor rieši danú otázku na rozsiahлом historickom materiáli prechodu od prvotopospolnej spoločnosti k triednej, ukazuje na špecifikum prechodného stupňa vývinu a odhaluje dynamiku vzájomného pôsobenia vnútorných predpokladov a vonkajších podmienok v procese prechodu k triednej spoločnosti.

Z etickej problematiky sú pozoruhodné dve štúdie O. G. Drobnického (č. 2, 6), venované teoretickému rozpracovaniu otázky morálneho vedomia a jeho štruktúry. V štrukturálnych formách morálneho vedomia sa predovšetkým prejavujú rôzne druhy vzťahov subjektu mrvnej činnosti k spoločnosti a zákonom jej bytia. Štruktúra morálneho vedomia sa vytvára konkrétnymi formami vzťahov troch prvkov mrvnej požiadavky: vzťahu „čo má byť“, hodnotového vzťahu a slobody vôle. Autor podrobne rozoberal morálne požiadavky zamerané na sociálnu skutočnosť (spoločenský ideál, spoločenská spravodlivosť, zmysel života a poslanie človeka) a osobnostné (subjektívne) formy vyjadrenia morálnych požiadaviek (povinnosť, osobná volba, osobná motívacia, zodpovednosť, svedomie).

V. Momov (Bulharsko) v článku *Norma a motiv správania* (č. 8) sa sústredil na rozbor modálnej funkcie normatívnych systémov, ktorá plní úlohu spoločensky nevyhnutného meradla správania subjektu a spoločensky nevyhnutného rozmeru hodnotiaceho aktu. Autor analyzoval mechanizmus a sociálnu situáciu realizácie normy a osobitné mrvný motív správania, ktorého základ tvorí to, čo má byť, a hodnotiaci vzťah. Ukázal, že mrvný motív, to sú predovšetkým uvedomené a osobnosťou vnútorne osvojené mrvné požiadavky spoločnosti.

Esťetická problematika bola v časopise zastúpená veľmi skromne. Vyšli dve štúdie: príspevok M. S. Charitonova *Pojem irónie v estetike T. Manna* (č. 5) a článok K. V. Čistová *Špecifikum folklóru vo svetle teórie informácií* (č. 6).

Z oblasti vedeckého ateizmu upozorňujeme na príspevok J. V. Krianeva (č. 7), v ktorom autor na bohatom materiáli dokumentuje, ako teológovia využívajú závery buržoáznych sociálnych vied pri riešení mnohých problémov človeka, súčasnej spoločnosti a budúcnosti ľudstva.

*

Z dejín filozofie vyšiel väčší počet zaujímavých a podnetných štúdií, žiaľ, v rámci tohto prehľadu nemôžeme referovať o všetkých. Z príležitosti 100. výročia

úmrtia L. Feuerbacha boli v deviatom čísle uverejnené dva príspevky J. Elez sa sústredil najmä na dve otázky: 1. podčiarkol, že Feuerbachov antropologizmus treba chápať ako princíp syntézy materializmu a humanizmu; 2. Feuerbachovu zásluhu vidí najmä v tom, že zdôvodnil univerzálnosť princípu odrazu a ako prvý v dejinách filozofie ho vedome využil na vysvetlenie ľudských omylov. A. A. Mifušin v článku *Feuerbachova antropológia a problém aktivity subjektu* ukazuje, že mnogé otázky jeho antropológie majú veľa spoločného s existencialistickým chápaním dialektiky ako dialógu medzi ľuďmi a medzi ľuďom a absolútom. V tomto smere patrí Feuerbachovi prvenstvo pred napr. G. Marcelom, M. Buberom a F. Heinemannom.

F. Ch. Kessidi v stati *Parmenidova metafyzika a dialektika* (č. 7) na základe analýzy Parmenidových textov v celkovom kontexte gréckeho myslenia prehodnocuje interpretáciu jeho učenia, pokladá za neodôvodnené vyklaňať ho v duchu subjektívneho idealizmu. Za významný Parmenidov filozofický objav pokladá určenie kvalitatívnej odlišnosti medzi rozumom a zmyslovosťou, myslením a pocitmi, teda medzi logickým a empirickým. Podľa jeho názoru Parmenides bol otcom gréckeho racionalizmu.

V súvislosti s antickou filozofiou upozorňujeme ešte na príspevok A. L. Subbotina F. Bacon a antika (č. 2) a najmä na štúdiu R. M. Gabitovovej M. Heidegger a antická filozofia (č. 11), v ktorej autorka poukazuje na značný metodologický význam Heideggerovho pokusu využiť pri interpretácii starogréckeho myslenia etymologickú analýzu niektorých základných termínov a pojmov. Niektoré výsledky svojich parciálnych analýz Homérových a Hesiodových textov a úvahy o ich možnom význame zverejňuje N. S. Voľskaja v pozoruhodnej štúdii *Sémantika starogréckeho mytú* (č. 4).

G. Besse (Francúzsko) venoval svoj príspevok kategórii užitočnosti ako základnému pojmu osvetlenstva (č. 4). V súvislosti s teóriou užitočnosti (Nützlichkeit), ktorú rozvíja Hegel vo *Fenomenológii ducha*, autor poukazuje na to, že v 18. stor. francúzski ekonómovia a filozofi, zástancovia teórie užitočnosti, vyjadrovali po svojom požiadavky buržoázie ako triedy určenej zmeniť tvár sveta. „V 18. stor. — píše — sa vo Francúzsku duch naučil hovoriť jazykom užitočnosti, v 19. stor. užitočnosť sa učí hovoriť jazykom ducha“ (s. 114).

Sústavnú pozornosť venoval časopis kritike súčasnej buržoáznej filozofie a sociológie. Významnú úlohu v časopise plní aj rubrika *Filozofia v zahraničí*, v rámci ktorej sa pertraktujú aktuálne filozofické problémy a analyzujú orientácie, koncepcie jednotlivých významných mysliteľov, uverejňujú sa tu prehľady časopisov, recenzie a informácie.

Kritickou analýzou existentialistickej filozofie sa zapodieva V. V. Lazarev (č. 6), ktorý rozoberá koncepciu tzv. masovej spoločnosti a konkrétnie ukazuje, ako sa táto forma vedomia prezentuje v existentializme. S. F. Odujev v článku „Optimistická“ reformácia existenciálizmu (č. 5) hodnotí koncepciu západoneemeckého filozofa O. F. Bollnowa. Základné smery teoretickej činnosti súčasných buržoáznych marxológov skúma G. L. Belkinová (č. 2). Všimá si pritom konkrétnie problémy súvisiace najmä s genézou a formovaním marxistickej filozofie.

Jednému z popredných súčasných francúzskych filozofov G. Bachelardovi boli venované dva rozsiahle príspevky. L. I. Filippov (č. 3) sa sústredil na problém imaginácie v Bachelardovom diele. Autor vyčleňuje a hodnotí základné témy v jeho koncepcii materiálnej imaginácie, ukazuje, v čom fenomenologická metóda protirečí pôvodnému Bachelardovmu zámeru a čo tvorí prvok kontinuity v jeho vývine. V článku *Vedecko-poetická revolúcia Gastona Bachelarda* (č. 9) T. V. Balashovová sa pokúsila poukázať na mysliteľov vplyv na francúzku „novú kritiku“. Autorka

dospieva k záveru, že z Bachelardovho zamerania na materiálne symboly pramení najrozvetvenejší prúd „novej kritiky“, ktorý uprednostňuje intuitivistickú interpretáciu textu.

J. M. Nemirovskaja v štúdii *Teória prezentatívneho symbolizmu* (č. 7) kriticky analyzuje sémantickú koncepciu umenia poprednej americkej filozofky S. K. Langerovej, odhaluje základné genetické súvislosti, ktoré tvoria osnovu jej vlastnej estetickej koncepcie, opierajúc sa predovšetkým o jej fundamentálne dielo *Mind: An Essay on Human Feeling*.

Nemôžeme nespomenúť veľmi zaujímavý a hodnotný príspevok V. M. Kozového *Paul Valéry v hľadaní intelektuálneho univerzalizmu* (č. 2). Autor je aj prekladateľom Valéryho štúdie *Úvod do systému Leonarda da Vinci*, ktorá bola uverejnená v tom istom čísle. V prvom rade sa autor usiluje kriticky odhaliť vnútornú systémovosť tvorby a intelektuálnej metódy vynikajúceho francúzskeho básnika a mysliteľa, ktorý — ako píše — „možno práve radikálnym nastolením problému celistvej osobnosti, jednoty vnútornej a vonkajšej kultúry ako mysliteľ, umelec a predovšetkým ako osobnosť odpovedal na základnú požiadavku epochy, ktorá ho zrodila“ (s. 114).

*

Náš stručný prehľad minuloročnej filozofickej tvorby na stránkach Voprosov filozofii, pochopiteľne, ani zdaleka nevyčerpáva obsahovú náplň a tematické bohatstvo časopisu. Záverom ešte chceme uviesť, ako sa tu prezentovala tvorba našich, československých filozofov. Ak r. 1971 sme v prehľade (Filozofia č. 5) nemohli spomenúť ani jeden príspevok slovenských autorov, dnes môžeme uviesť hneď dve štúdie: I. Hrušovského *Bytie a štruktúra* (č. 2) a A. Hlávekovú *Buržoázne svetopázorové interpretácie vedecotechnického pokroku* (č. 9). Boli uverejnené aj dva príspevky českých filozofov: J. Bartoša *K otázke formovania kategórie hmoty v dejinách filozofie* (č. 8) a J. Netopilíka *Dialektika subjektu a objektu a sociálny pokrok* (č. 12). Takéto významné zastúpenie práce našich filozofov na stránkach Voprosov filozofii je aj praktickým prejavom rozširujúcej a prehľbujúcej sa spolupráce medzi sovietskou a československou filozofiou.

Raisa Kopsová

PÄŤDESIAT ROKOV VÝVOJA SOVIETSKÉJ ETIKY

Etické mysenie sa vždy vyvíjalo ako súčasť filozofického mysenia a vo svojich základných črtách bolo vždy determinované danými sociálnymi podmienkami. V etike sa táto podmienenosť prejavila tým silnejšie, že morálne idey, názory, myšlienky bezprostrednejšie vyjadrovali ľudské túžby a predstavy ako názory filozofické, a tým pehotovejšie odpovedali na sociálnu skutočnosť. Toto konštatovanie plne platí o celom 50-ročnom vývine sovietskej etiky, ktorá popri ostatných spoločenskovedných disciplínach najcitolivejšie vyjadrovala duchovno-morálny vývoj sovietskeho človeka počas tohto dlhého a mnohokrát búrlivého obdobia.

Existuje niekoľko názorov na chronologické delenie historie sovietskej etiky. Spomeňme napr. sovietskych filozofov A. G. Charčeva a B. D. Jakovleva, ktorí delia etické mysenie v Sovietskom zväze od VOSR na dve veľké etapy: prvá, ktorá sa viaže na obdobie od r. 1917 do začiatku tridsiatych rokov a nesie sa v znamení boja